

INKLYUZIV TA'LIM TIZIMINI SHAKLLANTIRISHDA NAZARIY VA METODIK QARASHLAR

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti talabasi

Abdullayeva Manzura

Annotatsiya: *Ushbu maqolada inklyuziv ta'limning nazariy va metodologik asoslari, uning ijtimoiy-pedagogik ahamiyati, shuningdek, maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun yaratilgan qulay o'quv muhiti haqida fikr yuritiladi. Zamonaviy ta'lim tizimida inklyuziv yondashuvning dolzarbligi va uni amalga oshirishda duch kelinadigan muammolar hamda ularning yechimlari yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *inklyuziya, inklyuziv ta'lim, maxsus ehtiyoj, pedagogik metodologiya, integratsiya, didaktik yondashuv.*

Kirish.

Bugungi kunda dunyo bo'ylab ta'lim tizimining asosiy vazifalaridan biri — har bir bolaga sifatli ta'lim olish imkoniyatini yaratishdir. Bu yo'nalishda **inklyuziv ta'lim** konsepsiyasi markaziy o'rin tutadi. Inklyuziv ta'lim — bu barcha bolalarning, shu jumladan nogironligi bo'lgan yoki boshqa maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarning umumiy ta'lim muassasalarida birgalikda o'qishlarini ko'zda tutadigan pedagogik tizimdir.

O'zbekiston Respublikasida ham inklyuziv ta'limning huquqiy-me'yoriy bazasi shakllanmoqda, xususan, 2021-yilda qabul qilingan "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonun va boshqa qarorlar orqali bu sohaning rivoji uchun huquqiy zamin yaratilmoqda.

Asosiy qism

Inklyuziv ta'lim tushunchasi birinchi navbatda inson huquqlari va ijtimoiy tenglik g'oyalariga asoslanadi. Uning nazariy negizini quyidagi yondashuvlar tashkil etadi:

- **Gumanistik pedagogika:** har bir o'quvchi shaxsini hurmat qilish, uning qadr-qimmatini tan olish.
- **Konstruktivistik yondashuv:** bilimlar o'quvchi tomonidan faol ravishda o'zlashtiriladi, o'qituvchi esa yo'naltiruvchi rolini bajaradi.
- **Differensial yondashuv:** har bir bola individual o'quv ehtiyojlariga ega ekanligini tan oladi.

Inklyuziv ta'limni samarali tashkil etish uchun chuqur va puxta metodologik yondashuv talab etiladi. Bu yondashuvlar, avvalo, ta'lim oluvchilarning individual xususiyatlarini inobatga olish, moslashuvchan o'quv muhiti yaratish va turli mutaxassislar hamkorligiga tayanadi.

Har bir o'quvchi — o'ziga xos o'quv ehtiyojlariga ega shaxsdir. Inklyuziv ta'limda darslar va o'quv rejalarini shunday loyihalash kerakki, ular o'quvchilarning yoshi, qobiliyati, nogironlik darajasi yoki boshqa maxsus ehtiyojlarini inobatga olsin. Bunda IOP (Individual o'quv dasturi) muhim rol o'ynaydi.

Inklyuziv ta'limning metodologik asoslari o'quvchilarning individual ehtiyojlariga mos ravishda ta'lim jarayonini moslashtirishni, ularning faolligini oshirishni, shuningdek, barcha ta'lim ishtirokchilari o'rtasida hamkorlikni ta'minlashni nazarda tutadi. Bunday yondashuvlar orqali ta'lim jarayoni adolatli, insonparvar va samarali tus oladi.

Inklyuziv ta'lim g'oyasi barcha bolalar, shu jumladan nogironligi yoki boshqa maxsus ehtiyojlari bo'lgan o'quvchilarning umumiy ta'lim muassasalarida o'qish huquqini ta'minlaydi. Biroq, bu tizimni amaliyotga tatbiq etish jarayonida turli muammolar yuzaga chiqmoqda. Ushbu muammolar tizimli yondashuvni, keng qamrovli islohotlarni va jamiyatdagi ongni o'zgartirishni talab qiladi. Quyida inklyuziv ta'limni joriy qilishdagi asosiy to'siqlar yoritiladi.

O'zbekiston sharoitida, ayniqsa viloyat va tumanlardagi ta'lim muassasalarida defektolog, logoped, tiflopedagog, surdopedagog kabi tor soha

mutaxassislarining yetishmasligi dolzarb muammo hisoblanadi. O'qituvchilarning ko'pchiligi inklyuziv ta'limga oid yetarli bilim va ko'nikmaga ega emas, bu esa dars jarayonining sifatiga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Ko'plab pedagoglar inklyuziv ta'limni faqat nogironligi bo'lgan bolalarni o'qitish deb tushunishadi. Bu tor doiradagi qarash natijasida ular o'quvchilarning psixofiziologik xususiyatlarini to'g'ri baholay olmaydilar va samarali metodlarni qo'llashda qiynaladilar. Shuningdek, differensial yondashuv, individual o'quv dasturlar tuzish, baholash tizimini moslashtirish kabi ko'nikmalarning yetishmasligi ham muhim muammo sanaladi.

Jamiyatda inklyuziv ta'limga nisbatan salbiy munosabat va noto'g'ri tushunchalar saqlanib qolmoqda. Ba'zi ota-onalar farzandining nogiron bolalar bilan bir sinfda o'qishini istamaydilar, bu esa ijtimoiy integratsiyaga to'sqinlik qiladi. Shu bilan birga, nogironligi bo'lgan bolalarning ota-onalari esa farzandining kamsitilishi yoki e'tiborsiz qolishidan xavotirda bo'lishadi.

Inklyuziv ta'limni amalda joriy etish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, uni to'liq yo'lga qo'yish uchun kadrlar tayyorlash, moddiy-texnik bazani rivojlantirish, ijtimoiy ongni o'zgartirish hamda huquqiy mexanizmlarni kuchaytirish zarur. Muammolarni aniqlab, ular ustida tizimli ish olib borilsa, inklyuziv ta'lim jamiyatda chinakam tenglik va adolat tamoyillarini qaror toptirishga xizmat qiladi.

Inklyuziv ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari

- Pedagoglarni inklyuziv ta'lim bo'yicha qayta tayyorlash va malakasini oshirish.
- Maxsus pedagogik texnologiyalarni joriy etish.
- Ota-onalar bilan hamkorlikni kuchaytirish.
- Ijtimoiy sheriklik asosida NNT va xalqaro tashkilotlar bilan ishlash.

Xulosa

Inklyuziv ta'lim — bu shunchaki ta'lim tizimidagi yangilik emas, balki har bir bolaning hayotda munosib o'rin egallashi uchun yaratilgan imkoniyatdir. Uni amalga oshirish uchun chuqur nazariy bilim, puxta metodologik yondashuv va jamoaviy hamkorlik talab etiladi. O'zbekistonning inklyuziv ta'lim yo'lidagi harakati hali boshida bo'lsa-da, bu borada sezilarli ijobiy o'zgarishlar kuzatilmoqda. Kelajakda har bir bola o'z imkoniyatlaridan qat'i nazar, sifatli ta'lim olish huquqiga ega bo'lishi muqarrar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasi "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni, 2020.
2. "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonun, 2021.
3. UNESCO (2020). Inclusive education: The way of the future.
4. A.V. Mast'yukova. "Defektologiya asoslari", Moskva, 2018.
5. Murodova N., Qodirova G. "Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim", Toshkent, 2022.